

DENIS DIDEROT
O UMĚNÍ

ÚSTŘEDNÍ KNĚHOVNA
FILOZOFICKÉ FAKULTY
UNIVERZITY J. E. PURKYNĚ
BRNO

1A-1051-84
898. e1 74 300

46

ODEON

čistého, pěkně zažloutlého, jehož propletené chlupy vytvořily náhodou girlandy dětí. Mraky roztroušené mezi nimi jsou podobně nažloutlé, takže přirovnání je i v tomto ohledu výstižné. Pane Fragonarde, tohle je po čertech mdlé. Krásná omeleta, pěkně nadýchaná, pěkně žlutoučná a pěkně připálená.

Hlava starce

Tohle je slabé, mdlé, žlutavé, sice pestře barevné, s velmi obratnými přechody, ale pranic výrazné. Stařec se dívá do dálky; vous je poněkud jednotvárný, není v tom kouska vervy; totéž platí o vlasech, i když je tu patrná jistá snaha. Kolorit mdlý. Krk tvrdý a strnulý. Pane Fragonarde, když si člověk dobude zvučného jména, musí mít trochu víc samolibosti. Když malíř po rozměrné kompozici, která vyvolala obrovský rozruch, myslí, že publikum vezme zavděk pouhou hlavou, řekněte mi sám, co si o tom mám myslet.

Několik kreseb

Nicotnosti! Krajinka je špatná. Muž opřený o rýč není o nic lepší. Totéž tvrdím o ve-tešníkovi sedícím u stolu v lenošce. Nicméně výraz jeho tváře je znamenitý.

Salón 1769

BOUCHER

Cikánský průvod

Starý zápasník se chtěl před smrtí ještě jednou ukázat v aréně; myslím tím Bouchera. Vystavoval *Cikánský průvod* neboli *Karavanu* ve stylu Benedetta di Castiglione, obraz 9 stop široký a 6 stop a 6 palců vysoký.

Svěděl ještě o plodnosti, lehkosti a vzletu; překvapilo mě dokonce, že se neprojeví silněji, neboť kstáru se rozumní lidé zvrhají v plané tlachaly a blbce a ze ztřeštěnců bývají kstáru násilníci, výstředníci a šílenci. Ach, že mne bude jednou nesnesitelný stařec, dá-li mi Bůh dožít se dlouhého věku!

Pod tento obraz měli postavit nějakého jarmarečního vyvolávače, aby vykřikoval: „Račte jen přistoupit blíže, pánové, zde můžete zhlédnout slavného mistra řvavých barev ... divocha ...“ Máte rád figury? Bylo jich tam bohatě; byli tam také koně, oslí, muly, psi, ptáci, stáda, hory, stavby, spousta rekvizit, závrtné množství akcí, pohybů, drapérií a ozdob. Krásnější zmatek jste v životě neviděl.

Ale z tohoto chaosu byla vytvořena malebná kompozice. Skupiny byly důvtipně spojovány a rozdělovány; mezi nimi zářil velice obratně vyřešený pruh světla; rekvizity byly dovedně roztroušeny a vkusně provedeny; z ničeho nebylo cítit námahu; barvy byly nanoseny odvážně a vtípně; všude bylo znát ruku velkého mistra; nadchla mě zejména obloha v teplém tónu, lehká, výstižná a vznešená.

Potká-li můj přítel někoho, kdo mu bude tvrdit, že Boucherova *Karavana* byla jedním z nejlepších obrazů Salónu, ať mu neodmouvá; potká-li někoho, kdo mu bude tvrdit, že Boucherova *Karavana* byla jedním z nejhorších obrazů Salónu, ať odmouvá ještě méně. Abych vás pobavil, uvedu tyto dvě postavy na jeviště.

„Upíráte Boucherovu obrazu přednosti, které na něm vidím?“

„Ne. Ale líbí se vám jeho barvy?“

„Ne. Jsou mdlé a monotónní.“

„A vyvolává ve vás iluzi?“

„Vůbec ne.“

„A kouzlo, které obraz prohlubuje, přibližuje a vzdaluje jednotlivé předměty, rozvrhuje je do různých plánů a mezi jednotlivými plány zjednáává odstup, aby figury měly vzduch?“

„Máte pravdu, to tam chybí; karavana je zavřená, stlačená a udušená v úzké krabici.“

„A což perspektiva, která zachycuje vzájemné vztahy jednotlivých věcí? Neposkytujete tu nějaké měřítko?“

„Ne.“

„A co soudíte o těch figurách za oslem úplně v pozadí?“

„Jsou příliš výrazné.“

„A o tom běžícím muži v popředí?“

„Vzhledem k svému umístění je příliš malý.“

„A o hlavní figuře?“

„O které? O té ženě sedící na koni?“

„Zajisté.“

„Její říza je sice poněkud příliš řasnatá, ale jinak je pěkně upravená, pěkně učesaná, její hlava je líbezná a bez zlé vůle nelze upřít, že stejné uznání zaslouží i ostatní ženy v pozadí.“

„Ano. Ale co barva pleti?“

„Ah, to příznávám, je šedá a popelavá.“

„Bourdon znamenitě využil těchhle těch šedí; Boucher je zná, ale nadužívá jich. Obrazu chybí určitější a kompaktnější stíny, výraznější barvy ve skupinkách v popředí. Nevím, proč vlastně rozlišuje popředí a pozadí; není tu žádné. Příliš četné odrazy rozbíjejí prostorové celky a ty tím ztrácejí na působivosti. A pokud jde o tu ženu sedící v popředí, myslíte, že je dobře, když má stejnou barvu jako okolí? Nezdá se vám, že na tomto místě by byla figura s výraznějším koloritem a mužnějšího rázu kontrastovala silněji s těmi ostatními a více je tak zdůraznila?“

„Nemohu vaše výtky popřít; ale na oplátku uznajte, že kresba je venkoncem dobrá.“

„Ovšem trochu vyumělkovaná.“

„A že umělců, jimž bylo dopřáno tak dlouho udržet zájem veřejnosti, není mnoho! Mít ještě po osmašedesátce tak ohnivý temperament!“

„K čemu je podle vás ohnivý temperament, když mě nerozhřeje? Co tohle všechno říká mému srdci, mému rozumu? Který z té spousty výjevů mě upoutá, dojme, vzruší, zaujme?“

„Přesně tohleto jsem říkal Chardinovi, ale on se mým výtkám smál.“

„Ať si Chardin říká co chce; tohle je špatné, a Chardin to dobře ví. Castiglione je výrazný, a tenhle obraz je mdlý.“

Oba diskutéři mají pravdu. Přejděme k Michelovi Van Loo.

MICHEL VAN LOO

Portréty pana a paní de Marigny

Díla tohoto mistra jsou pečlivá a výstižná. Přes své nedostatky mají portréty pana a paní de Marigny svou cenu. Látky, zejména paniny šaty a peignoir, se povedly, i když šaty mohly být ještě hedvábněji lesklé a hebké. Nezakryté části těla chválit nemohu, jsou špatné. Žádné jemné tóny, žádné polotóny; stíny téměř vždy černé a těžké. Ženiny ruce jsou nepůvabné a nejisté provedené; měly být krevnatější než poprsí; zvláště na konečcích prstů; ta ňadra jsou přímo ze sádry. Manžel je studený, frak vypadá jako z příze; celkově působí jeho figura prkenně a nevkusně. Leckdo tvrdí, že pan de Marigny je ve skutečnosti hezcí, že umělec mu udělal příliš nízké čelo, příliš veliká ústa a vůbec na nich nezachytil jejich příznačně sladkou malátnost. Hlas veřejnosti praví, že kompozice vypadá vcelku jako trapný domácí výstup: znepokojený manžel vyslýchá manželku a snaží se z jejich pohledů vyčíst, zda odpovídá pravdivě nebo ho klame, zatímco žena znamenitě předstírá, že nemá co zapírat. Zlomyslná pomluva,

kteří se v městě před nedávnem rozšířila, ukazovala na obraze, čeho by si lidé jinak nepovšimli. Ať je tomu jakkoliv, Michel Roslina zdaleka předčil.

Ale pozoruji, že kvůli pěti šesti jiným obrazům, o kterých s vámi mám ještě pohovořit, by tento dopis velice narostl. Nechme si je, souhlasíte-li s tím, na zítra nebo na pozítří.

Němka hrající na harfu

Příteli milý, vy jste se právě nedávno vrátil z Německa a jistě jste i při svém špatném zraku házel očkem po děvčatech; tak mi tedy povězte, jsou tam hezké ženy? Michel Van Loo nám jednu ukázal, jak hraje na harfu, ale ta je bez života, nevýrazná, má velkou hlavu, hubené neladné paže, které jako by ani nepatřily k dlouhému tělu s tím jeho nepřirozeným držením; drapérie špatně halí nohy a lýžďe, chodidlo s nártem není v kotníku dobře nasazeno na lýtko; okolo sedící posluchače neuspokojuje harfenistčina hra o nic více, než mne pohled na ni; nenudí se ani ne baví, tváří se netečně; ten v modrém marně prolašoval, že je mu příjemně, vůbec jsem mu nevěřil; jeho hlavě chyběla vyváženost, měla vulgární rysy a scurzo bylo špatně podáno. Nejlépe se podle mne na obraze vyjímá ten fialový frak opírající se za hudebníci o její židli: je výrazně podaný a má obdivuhodné faldy. Celkem vládne na tomto obraze docela příjemný soulad; jeho kolorit je skvělý. Pozadí neboli scenérie výjevu se mi nelíbí; vybral si někdy někdo ke koncertu byt, z něhož se vychází přímo na ulici?

Španělka hrající na kytaru

Víte, že téhle Španělce bych dal před vaší krajankou přednost? A přesto není její hlava ani krásná, ani půvabná; není o nic výraznější než hlava harfenistky; vypadá přisprostle; ruce má příliš malinké a kreslené stroze a tvrdě; bylo by bývalo třeba ji natočit tak, aby se malíř vyhnul zkracování obou paží, protože scurza jsou nesnadná a navíc ještě nevděčná, ale jinak má ladný vzhled a bílý atlas její róby je neobyčejně věrně vystižen; totéž lze říci o červeném sametovém pláští postav v popředí. Figura vzadu je příliš malá; je o hlavu kratší, přestože hlavu udělal malíř pěkně velikou; ale kdo zná umělcovy důvody? Kdo ví, jak říkala jedna holčička o svém papouškovi, co mají lidi v hlavě? Snad umělec tím, že udělal tuto postavu jen šest délek hlavy vysokou, zamýšlel udělat druhé figury vznešenější a štíhlejší. Ostatně Španělě na tomto obraze nemilují hudbu o nic více než Němci na plátně předchozím. Když už žena hraje špatně, mělo se jejím nebohým posluchačům opatřit alespoň něco pro potěchu zraku. Chvályhodné je na tomto obraze výstižné podání, správná perspektiva, klidná, i když třeptná harmonie, a pak překrásné řasení látek. V záhybu záclony stojí psíček, se kterým nejsou žerty, protože vypadá prapodivně.

Amorova výchova

Do čeho se to, člověče, krindapána, pletete, když jste z ledu? Příteli, tahleta *Výchova* se nepovedla! Amor ukazuje zadek; hlavu má téměř z profilu a celou, nebo bezmála celou ve stínu; a přitom je to hlavní postava, a Amorova hlava není nevděčný malířský objekt. Podezřívám umělce, že tohoto bůžka jaktěživ neviděl ani zepředu, ani zezadu. A Venuše? Těžko být zadobře s matkou, jsme-li na kordy se synem. Bohyně má hubené a toporné údy, černou a neprůsvitnou pleť, chladný a nepůvabný postoj; v případě potřeby by to mohl být jinoch, dokonce velice nepřívětivý. Avšak celkově není kompozice špatně pojatá; jen malířské provedení mělo být lepší. Venušina noha a Merkurova hlava a chodidla jsou bídně nakresleny; kolorit je těžký, stíny jsou černé; průměrná práce. A ten velký kus atlasu přehozený přes bohyni je úplně směšný; ale co chcete? Umíme malovat atlas. Námět je uboze zpracován; není tu nic charakteristického. Máme tu prostě před sebou jinocha, ženu, dítě, ale není to ani krásná Venuše, ani lstivý Merkur, ani líbezný Mílek. Příteli, Venuše je husička, nevinná

začátečnice: svatá Jenováfa v Evině rouše; Merkur je těžkopádný mrzutý chasník; Amor postrádá tvář, neboť na té straně, kterou ukazuje, líce nebývájí. A pak řekněte, že neumím být zlomyslný, když se do toho jednou dám!

Žena představující Vědychtivost

Tohleto bylo velkolepě pojato. Zdařilá a dobře ustrojená postava, dobře uspořádané rekvizity, ale hlava s příliš vulgárními rysy; oči příliš blízko kořene nosu a obrovské rozpětí mezi nosem a bradou, obnažené části těla jsou světle žluté, kresba je ubohá, necitlivá. A tohle že jsou vlasy? Vy si děláte legraci, pane Michele, to je přece koudel, a hezky žlutá. Myslíte, že se vážná, hlubokomyslná, zadumaná a melancholická Vědychtivost usmívá? Seberte jí tu tlustou knihu, a uvidíte pouze ženu čtoucí nějaký Crébillonův spisek. Někteří lidé nemyslí; jsou se vším hned hotovi, ještě než si ujasní, co vlastně chtějí dělat. Kdybych já si chtěl jednou představit zléšněnou Vědychtivost, vypadala by docela jinak. Zato koleno pod modrou drapérií je velmi dobře vystiženo a drapérie je v pořádku. Až na ten rukáv, ten drží jen zázrakem. Stačilo povytáhnout košili; tím by se zakryla spodní část pravého ňadra, což by bylo jen prospěšné, poněvadž není příjemné na pohled. A co ta ruka držící knihu, nezdá se vám nějak nalomená? Co tomu říkáte, pane Michele?

CHARDIN

Měl bych vám vypočítat Chardinova díla a odkázat vás na to, co jsem o tomto umělci řekl v předchozích Salónech; ale rád se opakuji, když chválím: poddávám se svému vrozenému sklonu. Dobro na mě zpravidla zapůsobí více než zlo. Zlo mne v prvním okamžiku přiměje chytat se stropu; ale to je jen výbuch rozhorlení, který brzy přejde. Obdiv nad dobrem hned tak nepomine. Chardin není malíř historických námětů, ale je to velký muž. Všichni se u něho mohou učit harmonii, této tak vzácné stránce díla, o níž každý mluví, ale kterou málokdo ovládá. Zastavte se na delší dobu před krásným Teniersem nebo některým krásným Chardinem; dojem, jaký ve vás vyvolal, si vryjte do mysli; potom srovnávejte s tímto vzorem všechno, co uvidíte, a zaručeně objevíte tajemství, nespokojit se jen tak ledasčím.

Symbole různých umění a odměny jim udělované

Přírodu vidí všichni, ale Chardin ji vidí dobře a usilovně se snaží zobrazit ji tak, jak ji vidí; jeho obraz *Symbole různých umění* to dokazuje. Jak je tu dbáno perspektivy! Jak se předměty vzájemně v sobě zrcadlí! S jakou rozhodností jsou podány celky! Nelze říci, v čem tkví to magické kouzlo, protože je všude. Hledáme světla a stíny — musí tu přece být —, ale v žádném místě obrazu nejsou nápadné; jednotlivé předměty vystupují zcela přirozeně.

Vezměte si sebemenší obrázek tohoto umělce, broskev, hrozen vína, hrušku, ořech, šálek s talířkem, králíka, koroptev, a najdete vždy velkého a hluboce uvažujícího koloristu. Při pohledu na *Symbole různých umění* nachází osvěžené oko uspokojení a uklidnění. Po delším pozorování tohoto díla připadají člověku druhé obrazy chladné, příliš ostře se rýsující, bezvýrazné, drsné a neladné. Chardin se pohybuje mezi skutečností a uměním; odsunuje ostatní napodobeniny na třetí místo. V jeho pracích nic nepřipomíná pracně potýkání s paletou. Vládne tu soulad, nad nějž si nelze představit dokonalejší; vine se nepostřehnutelně jeho kompozicí, skryt v každé části rozsáhlé plochy jeho plátna; platí o něm, co říkají teologové o Duchu svatém: je zjevný ve svém celku, leč nepostřehnutelný v jednotlivostech. Protože však musíme být spravedliví, to jest upřímní k sobě samým, tedy Merkur, symbolizující sochařství, má podle mého soudu poněkud nevýraznou kresbu, trošinku příliš světlou a příliš vynikající nad ostatním; nebudí dokonalou iluzi. Za model neměl totiž být vybrán nový sádrový odlitek; zaprášenejší sádra by pak tolik nesvítala a byla by vhodnější i pro svá vedlejší světla; a potom

jsme již tak dlouho nekreslili akt, že už mu ruka odvykla, takže navíc kresba není čistá. Chardin je starý kouzelník, jemuž stáří ještě neodňalo kouzelný proutek. *Symbole různých umění* jsou replikou onoho obrazu, který namaloval pro ruskou carevnu, jenže ten je lepší. Chardin rád kopíruje sám sebe, a to ve mně málem budí podezření, že svá díla tvoří pracně.

Návrat z trhu

Tato kuchařka vracějící se z trhu je opět replikou díla namalovaného před čtyřiceti lety. Je to hezká věčička. Svých vad se Chardin nezabývá: lpí na svém způsobu provedení; z téhož důvodu však zase nikdy neztratí své přednosti. V tomto obraze je stejně harmonický jako obvykle; nacházíme tu stejnou souhru světél, stejně pravdivé efekty, a to bývá vzácné; neboť je snadné dosáhnout efektu, když si dopřejeme určitou libovůli, když vytvoříme spoustu stínů, a přitom se nestaráme o to, čím jsou vytvářeny. Avšak být temperamentní a zásadový, úzkostlivě se držet skutečnosti, a přitom mistrovsky ovládat umění, být geniální, a přitom rozumný — to je zpropadeně těžké. Škoda, že Chardin uplatňuje svůj způsob provedení ve všem, takže bývá těžký a neohrabaný, když ho přenesete z jednoho předmětu na druhý. Báječně se hodí k předmětům neprůhledným, matným, hmotným a neživým; bude v rozporu se vším živým, s křehkostí tvorů obdařených citem. Všimněte si jeho stylu tady na ohřívadle, na pečivu a jiných rekvizitách, a posuďte, zda prospívá stejnou měrou obličejí a pažím služky, jejíž proporce mi ostatně připadají poněkud nadměrné a postoj nepřirozený.

Chardin je tak urputný napodobovatel přírody, tak přísný soudce sebe samého, že jsem viděl od něho obraz *Zvěřina*, který nikdy nedokončil, protože králíci, podle nichž pracoval, nakonec zasmrdli a malíř se vzdal naděje, že s jinými dosáhne zamýšleného souladu barev. Všechna zvířata, jež mu přinesli, byla buď příliš tmavě hnědá, nebo zase příliš světlá.

Dva basreliéfy

Modely jeho dvou drobných *Basreliéfů* jsou špatně zvoleny, je to průměrná plastika; přesto ve mně vzbuzují obdiv. Je na nich patrné, že lze být harmonickým a přitom koloristou i tam, kde je to nejméně přípustné. Jsou bílé, a není tu ani černě, ani bělí; ani dva odstíny nejsou podobné, a přesto tu vládne dokonalý soulad. Chardin plným právem řekl jednomu kolegovi, rutinovanému malíři: „Cožpak někdo maluje barvami?“ — „Čím jiným?“ — „Čím? Citem...“ To on vidí vlnit se světlo a odlesky na povrchu těles; to on je postřehne a vyjádří jejich nepředstavitelnou změň.

Kančí hlava

Je tu jedna *Kančí hlava*, ale její podání mě neláká. Celek je v pořádku, ale barvy jsou nanášeny hrubě, podrobnosti nejsou propracovány, tvářím zvířete chybí jak lehkost, tak vzletnost, jaké pro ně vyžadují.

Dva obrazy ovoce

Má tu dva hezoučké obrazy *Ovoce*. Chardinovi stačí hruška nebo vinný hrozen, aby se podepsal: *ex ungue leonem*, podle drápu poznáš lva. A běda tomu, kdo nepozná zvíře podle jeho spáru.

Dva obrazy zvěřiny

A co ta koroptev? Nevidíte? Je to koroptev. A tamhleto? Zase koroptev. To by bylo, milý příteli, šest dopisů a osm malířů mám za sebou. A pak řekněte, že na mne není spolehnout!

LA TOUR

Odešel jsem ze Salónu; byl jsem unavený; zašel jsem k La Tourovi, tomuto podivínovi: v pětadesáti letech se učí latinsky a umění, v němž vyniká, opustil, aby se pohroužil do hlubin metafyziky, jež mu nakonec pomate hlavu. Zastihl jsem ho, jak splácí daň památce Restoutově, jehož podobiznu maloval podle jiného svého portrétu, který ho neuspokojoval. „Áá, všechny trumfy mám od začátku v ruce!“ řekl mi. „Tuhle hru mohu jedinec vyhrát. Podaří-li se mi práce, sklídím chválu, že jsem dobrý umělec; nepodaří-li se, budu se těšit z chvály, kterou uslyším o svém příteli.“ Přiznal mi, že za nesmírně mnoho vděčí radám Restoutovým, jediného stejně nadaného muže, který byl ochoten se s ním o své zkušenosti podělit; že právě tento malíř ho naučil zobrazovat hlavu pootočenou a odlepit figuru od pozadí tím, že se osvětlená strana odráží na pozadí a od pozadí se odráží světlo na zastíněnou stranu; ať již tím byl vinen Restout, nebo on sám, za živého boha prý nemohl tuto celkem prostou zásadu pochopit, neboť když je odraz příliš silný nebo příliš slabý, nevystihnete zpravidla přírodu, nýbrž jenom malujete; jste slabý nebo tvrdý, nikoli výstižný nebo harmonický.

La Tour pracoval a já odpočíval. Přitom jsem mu kladl otázky a on odpovídal. Zeptal jsem se ho, proč na tak dokonalém výtvaru, jako je Greuzovo *Děvčátko s černým psem*, na němž je nesnadné umění vystihnout nezakryté části těla dovedeno zřejmě k nejvyššímu stupni dokonalosti, nedovedl umělec namalovat prádlo, neboť cíp košile zakrývající jednu paži figury je jen kus kamene rozrytý žlábkou v podobě záhybů plátna. „Tento nedostatek,“ řekl mi, „pramení z téhož zdroje jako nespočetné množství jiných, ještě závažnějších. Je to tím, že se mladým příliš brzy káže, aby zkrášlovali přírodu, místo aby ji nejdříve svědomitě reprodukovali. Oddávají se tomuto údajnému zkrášlování ještě dříve, než vědí, co to vlastně znamená; takže je-li zapotřebí otrocky napodobovat — k čemuž je nutno se v drobnostech odhodlat —, nevědí si rady.“

Chtěl jsem vědět, co on rozumí *zkrášlováním přírody*, a se zastoučením jsem zjistil, že člověk, který zvítězil nad nepříznivou přírodou, stavějící se do cesty jeho rozvoji, a který vynikl jedinec svou prací a přemýšlením, zastává přesně tytéž názory jako já.

„Profesoři na naší škole,“ řekl mi, „se dopouštějí dvou vážných chyb: za prvé hovoří s žáky o této zásadě příliš brzy; za druhé jim ji vštěpují bez spojitosti s jakoukoliv myšlenkou; a tak se někteří otrocky podřídí antickým proporcím, pravítka a kružítku a již se nikdy nevymaní a zůstanou navždy vyumělkovaní a chladní; a druhí zase propadnou nevázané obrazotvornosti, jež vede k nepřirozenosti a manýře, které se také víckrát neoprostí.“

„Já si představuji,“ pokračoval, „pod zkrášlováním přírody něco jiného. V přírodě, a tedy ani v umění, neexistuje nečinný živočich. Každý jedinec nutně více či méně trpěl namáhavostí své existence; a tato námaha ho poznamenala více či méně zřetelně. Především nutno tuto známku správně postřehnout, takže jde-li o to, namalovat krále, generála, ministra, úředníka, kněze, filozofa, nosiče, musí tyto osoby v co největší míře reprezentovat své povolání; ale protože každé porušení jedné části jedince zjevu má větší nebo menší vliv na jeho druhé části, bude v druhé řadě nutno vyznačit u každé osoby patřičnou deformaci ve správné míře; takže král, úředník nebo kněz nebude králem, úředníkem nebo knězem pouze hlavou nebo osobitými rysy tváře, nýbrž bude prozrazovat svůj stav celým vzezřením, od hlavy až k patě. Přidejte k dlouhému, namáhavému, pracnému a nesnadnému zkoumání, ke vkusu, který není tak jednoznačně vymezený, aby neponechával umělcově fantazii dostatečně velikou volnost, trochu nadsázky, tak aby jeviště i osoby na něm se pohybující byly neobyčejné, a řeknou o vašich figurách jako o postavách Raffaelových, že ačkoliv se s nimi asi nikdy nesetkáme, připadá nám, že jsme je z výdyky vídávali...“ Jak vidíte, přesně tohleto jsem dokazoval ve své předmluvě k *Salónu roku 1767*.

Ale nesmím před vámi nic skrývat. Svěřil mi, že dychtivost zkrášlovat a nadsazovat

přírodu slábne tou měrou, jak nabýváme zkušeností a dovedností, až nakonec umělec sledá, že příroda je tak krásná, tak jednotná, tak ucelená dokonce i ve svých nedostatecích, že ho vábí stále víc ji zobrazovat tak, jak ji vidí; a toto vábení že překonává jedinec opačný návyk a také nepřekonatelné překážky, s nimiž se umělec setkává, chce-li být natolik pravdivý, aby se líbil... I tohle mě už napadlo, jak se přesvědčíte, až si znovu přečtete první kapitulu mých stručných *Úvah o malířství*.

VERNET

Jako by se spikli, všichni naši umělci letos polevíli. Ti výteční jsou jenom dobří, ti dobří jsou průměrní a ti špatní jsou mizerní. Stěží uhodnete, kvůli komu pronáším tuto poznámku; kvůli Vernetovi, ano, kvůli Vernetovi, kterého mám rád, jemuž jsem povinován vděčností a jehož tak rád chválím, protože já chválím s chutí, ale nerad pochlebuji.

Několik marín a krajin

Mezi jeho kompozicemi byste se byl zastavil nejspíše před *Bouří a Mlhou*. Obě jsou dokonale propracované, neobyčejně výstižné a mají lepší barevné tóny než ostatní, patrně proto, že mají proti nim tu výhodu, že je domaloval čas, jak se to stává s díly velkých koloristů. Vernet je zadobře s časem, který tak škodí jeho kolegům. Ostatní plátna nemají ani zdaleka tu sílu, jakou vynikají práce, o nichž s vámi hovořím. Jsou málo výrazná a mají ostrý tón; figury, provedené vždycky lehkým štětcem, mají někdy nedbalou kresbu, skály jsou stále stejného tvaru; je z toho cítit rutinu. Ne že by snad z nich nebyl patrný umělcův talent; kdyby to byly jeho první obrazy, které jsme spatřili, točila by se nám z nich hlava, ale měříme umělce jím samým: sám si škodí. Nic proti tomu, ať si maluje lehce, ale musí utajit rutinu, která dodává výtvarům všech druhů továřenský vzhled. To platí nejen pro Vernetu, nýbrž také pro Saint-Lamberta, Voltaira, d'Alemberta, Rousseaua, abbého Morelleta i pro mne osobně.

Vernet se neobejde bez *Měsíčního svitu*; byl tam tedy opět jeden a byl to krásný kousek. Dokonale výstižný, přestože jsem mu nevěřil; kontrast i směsice světla nebeského tělesa a záře ohně báječně vystižené; ta hloubka scény! To odstupňování! Ta přesnost barevného tónu! Málo obrazů bylo tak dokonalých. Kdybyste však byl požadoval ráznější tahy a méně dokonalé propracování a toužil byste, aby vás ten, komu to pošeptáte, pochopil a váš názor sdílel, musel byste si vybrat za důvěrníka umělce, protože také jedinec znalec si troufne vyslovit podobné přání.

Poslechněte si příběh, ale příběh do posledního písmene pravdivý. Byla noc, všechno kolem mne spalo; dopoledne jsem strávil v Salónu. Večer jsem vzpomínal na to, co jsem viděl. Vzal jsem pero, chystal se psát; chtěl jsem napsat, že Vernetův *Měsíční svit* je poněkud tvrdý, že mraky na něm mi připadaly příliš černé a že nemají patřičnou hloubku; najednou jsem uviděl okenními tabulkami na obloze v mracích měsíc, předmět, jež umělec zobrazil na svém plátně. Představte si, jak jsem byl překvapen, když jsem si v paměti vybavil obraz a nezpozoroval jsem žádný rozdíl mezi ním a jevem, který jsem měl před očima: táž černá ve skutečnosti, táž tvrdost. Málem jsem pomlouval umění a rouhal se přírodě. Zarazil jsem se a řekl si, že se Vernet nesmí obviňovat z nepravdivosti, dokud jsme se nepřesvědčili, jak vypadá skutečnost.

Protějškem *Měsíčního svitu* bylo *Slunce zapadající do mlh*, a to mně padlo do noty. Je v něm úžasný soulad, je to překrásný kout přírody; z určitého odstupu je iluze naprosto dokonalá; avšak všechna skaliska mají stejný tvar; v přírodě takovou jednoduše nebudeme; příroda staví malé věci vedle velikých; právě v přírodě se vyskytují podivné tvary výjimečných barev i působivosti. Nerad zdírazňuji tyto maličkosti; tváří v tvář této vznešené harmonii, která nás okouzila, jsem nad nimi měl přimhouřit oči; ale nestojím již před ní, kouzlo už nepůsobí a s jeho zánikem se mi vrací nestrannost.

Málokterý umělec dovede tak jako Vernet rozvrhnout figury v krajině a namalovat je stejně dobře; jsou téměř vždy tak zdařilé jako v jeho prvních pracích, o nichž jsem s vámi již mluvil, a také v těch ostatních jsou veliké a krásné.

Přistupme nyní k obrazu, o němž jsem s vámi již hovořil a za něj vděčím malířovu přátelství. Vděčnosti bylo učiněno zadost, nyní musí přijít ke slovu spravedlnost. Tvrdím i nadále: obloha, voda, strom zmítaný větrem i mračna jsou překrásná, ale to ostatní ve mně úctu nevzbuzuje. Vzdor okouzlení svým vlastnictvím nejsem stejně spokojen se skalami, terasou a figurami. Figury jsou poněkud nadměrné, cítím to, a chybí jim vzájemná vazba, nevytvářejí celek; patrně tomu nepřál zvolený okamžik: pasažéři přehají z korábu, který ztroskotal; námořníci v popředí mohli být ne-li krásnější, tedy alespoň čínohodnější, zaměstnávat se nějakou určitější činností. Potom mi doufám uvěříte, když vám řeknu, že nešťastník, který sbírá trosky svých svršků, a onen druhý nebožák, vysílající k nebi zuřivé pohledy, mají rubensovskou výraznost. Někdo shledá, že terasa je bělavá, příliš rovnoměrně osvětlená a barevná, kameny ze mají tentýž čtverhranný tvar a barevný tón šnilého dřeva. Nemíním malíři nadřezovat, ale jsem přesvědčen, že časem pohasne lesk terasy a ta tím nabude výraznosti, jakou bychom od ní vyžadovali v přítomné době. Nemohu souhlasit s kritikou odsuzující tvar a barevný tón kamení, protože je tu napodobena skutečnost, kterou jsem tolikrát viděl a kterou nemohou znát ti, kdo nežili v hornatém a bažinatém kraji. Ach, škoda, že figury nejsou trochu menší! Tomuhle se odpomoci nedá; ale naštěstí se s tímto nedostatkem lze smířit.

Nezapomeňte, že jsme neviděli osm obrovských kompozic Vernetových, neboť nás o ně připravil ten ohava, pan de Laborde.

GREUZE

Jak víte, příteli, byli mezi žánrové malíře vypovězeni umělci, kteří se spokojují napodobováním všední skutečnosti a vesnickými, měšťanskými a rodinnými výjevy, a jedině historičtí malíři, tvořící druhou skupinu, mohou si činit nárok na profesorská místa a jiné čestné úřady v Akademii.

Náš umělec, který není bez marnivosti — ostatně právem —, se rozhodl namalovat obraz s historickým námětem a získat tak právo na všechny pocty prokazované jeho stavu. Zvolil si tento námět:

Septimius Severus vyčítá svému synu Caracalovi, že mu ve skotských soutěžkách ukládal o život

Zachytil okamžik, kdy si Septimius dal předvolat syna a říká mu: *Přeješ-li si moji smrt, naříd Papinianovi, aby mě zabil.* V Greuzově ateliéru jsme svého času spolu viděli skicu, a uznáte, příteli, že ten náčrt sliboval krásný obraz. I při změnách rozměrů zůstala kompozice stejná. Je ráno; Septimius sedí na lůžku zpola nahý; hovoří ke Caracalovi. Levice prozrazuje muže zvyklého rozkazovat; pravička ukazuje na meč, položený na noční stolek; objasňuje smysl jeho řeči. Papinianus ještě s jedním senátorem jsou za císařem. Caracalla před ním. Tyto tři postavy stojí. Caracalla má ve tváři výraz zlého člověka, spíše zahanbeného než kajícího; Septimius mluví důrazně a důstojně; Papinianus vypadá zarmouceně; senátor zřejmě žasne.

Konečně byl tento obraz, dohotovený s největší péčí a podle svého autora schopný konkurovat tomu, co Poussin vytvořil nejlepšího, po schválení ředitele a několika komisařů předložen Akademii. Správně tušíte, že nebyl posuzován shovívavými zraky; vždyť Greuze se nikdy netajil tím, že svými kolegy a jejich díly pohrdá.

Povím vám, jak to dopadlo: Akademie se sešla; obraz se skví na stojanu uprostřed sálu; akademikové jej zkoumají, zatímco se kandidát v jiné místnosti o samotě prochází nebo sedí a čeká na ortel: pokud se nepletu, Greuze neměl z toho rozsudku valný strach.

Za hodinu se rozevřela obě křídla dveří a Greuze vstoupil; ředitel mu řekl: „Pane

Greuzi, Akademie vás přijímá; přistupte blíže a složte přísahu.“ Greuze s potěšením splnil všechny obřadnosti spojené s přijetím. Když bylo po všem, řekl mu ředitel: „Pane Greuzi, Akademie vás přijala, avšak jakožto žánrového malíře; přihléděla k vaší dřívější tvorbě, která je vynikající, a přimhouřila oči nad touto prací, která není hodna ani této instituce, ani vás.“

V této chvíli Greuze s nadějí ztratil i hlavu a dětsky začal dokazovat výtečnost svého obrazu, až nakonec La Grenée vytáhl z kapsy tužky a ukázal mu přímo na plátně vady jeho figur.

Co by byl udělal na jeho místě druhý? ptáte se. Druhý, například já, by byl vytáhl z kapsy nůž a byl by rozřezal obraz na kusy; potom by si byl navlékl rám kolem krku a na rozloučenou prohlásil Akademii, že nechce být ani žánrovým malířem, ani malířem historických námětů; byl by se vrátil domů a tam by zarámoval skvělé hlavy Papiniana a senátora, které by byl jedině ušetřil, a byl by Akademii zmátl a zahanbil. Ano, příteli, zahanbil: neboť dokud nebyl Greuzův obraz předložen Akademii, byl pokládán za mistrovské dílo, a zásluhou trosek, které by byl z něho zachránil, by tento názor pevně zakořenil jednou provždy; podle těchto nádherných trosek by se odhadovala krása zbytku a každý ctitel umění by je byl vyvážil zlatem, aby je získal. Jenže Greuze zůstal přesvědčen o hodnotě svého díla a o nespravedlivosti Akademie, odebral se domů, kde ho čekalo krupobití výčitek od rozlícené manželky, dovolil, aby obraz vystavili v Salónu a dopřál obhájcům čas, aby pochopili svůj omyl a uznali, že svým popuzeným kolegům neobratně poskytl skvělou příležitost, aby mu v jediném okamžiku oplatili — a navíc oprávněně — všechno pohrdání, jež jim dával najevo.

Tohle je ve stručnosti celá Greuzova aféra, která zde vyvolala veliký rozruch. Nehodláte-li se spokojit tím, co vám povím o jeho obrazu v příštím dopise, můžete se na něj podívat v síních Akademie, odkud by mu jej triumfující soupeři nevydali za nic na světě. Na Greuzově místě bych kul pomstu.

Přestal jsem mít Greuze rád; přesto mě mrzelo, že musel vytrpět tak ponižující scénu; užuž jsem ho chtěl jít utěšovat, když mi v tom zabránilo určité nemilé podezření.

Měl jsem dnes s vámi povečeřet a odevzdat vám tento dopis; zdržela mě však manželka, která se domnívá, že moje přítomnost uleví její deeri, které stále ještě není dobře. Zdravím vás.